

prodajali trgovcem kot lasten pridelek, neobdavčeno in s pretvezo, da smejo svoje vino prodajati komur hočejo. Plemstvo si je s tem zagotavljalo svoje najpomembnejše dohodke. Krčevito oklepanje in izsiljevanje novih privilegijev na mitnicah je bilo nenazadnje povezano z upadom pomena Goriške kot križišča trgovskega prometa, zaradi česar se je pridelava in trgovina z vinom uveljavila kot daleč najpomembnejša panoga goriškega gospodarstva. Na pomen in izvozno usmerjenost goriške vinarske proizvodnje kaže tudi primer žita kot drugega najpomembnejšega pridelka v deželi: tega je, nasprotno, primanjkovalo, saj je bilo žito ob izvozu veliko bolj obremenjeno z dajatvami kot ob uvozu.

Goriško vino je po nekem opisu z začetka 16. stoletja veljalo za *aromatično in izbranega okusa, vendar motno in občutljivim in nevajenim želodcem precej škodljivo*. Kot tako se pri Koroščih kot glavnih kupcih ni moglo uveljaviti, zato so goriški stanovi proti koncu 16. stoletja pri osrednji oblasti dosegli prepoved uvoza tujega vina: odtlej so bili na Goriškem zasajeni s trto vsi griči in celo pašnike in gozd so spremenili v vinograde. Uskoška vojna, ki je v začetku 17. stoletja prinesla v deželo krizo, je imela za posledico podvojitev obsega vinogradov. Trgovanje med Koroško in Goriško je v 17. stol. potekalo v duhu uveljavljajočega merkantilizma, ki ga je cesar Leopold I povzel takole: *Primerno, celo bolje je, če se dežele pod istim vladarjem trgovinsko povezujejo med seboj in ne s tujci ter zaslužek in koristi zadržijo zase, ne da te poberejo tujci*. Vsled take doktrine je bilo tako Korošcem večinoma dosegljivo le goriško vino. Vendar je potekalo sosedsko trgovanje vse prej kot tekoče, v duhu dobrega poslovnega sodelovanja. V času od 16. ter zlasti v 17. stoletju se je razvila okoli dovoljen in prepovedi uvoza ter trgovanja z vinom med Koroško na eni ter Goriško in deloma Trstom na drugi strani, prava meddeželna diplomacija, ki jo avtor imenuje vinska diplomacija in se kaže kot ciklično ponavljanje sporov, pogajanj in dolgoročno neučinkovitih sporazumov, s katerimi so si Goričani ob podpori osrednje oblasti v večji ali manjši meri uspeli preko 150 let zagotavljati monopol nad prodajo vina.

Poglavje o trgovanju se zaključuje sicer namišljenim, a zanimivim in življenskim dialogom med mitničarjem in trgovcem o veljavnosti njegove bolete, s katerim skuša avtor ponazoriti takratno dogajanje v trgovini z vinom, vloge in način razmišljanja njenih udeležencev.

S poglavjem *Economia e società di confine* (Obmejno gospodarstvo in družba) avtor povzema svoja izvajanja o goriškem gospodarstvu v 17. stoletju: v zvezi z vinsko trgovino obdela prevozne in mitninske stroške ter njihov vpliv na prodajno ceno goriškega in tujega, beneškega vina, primerja tip zemljiškega gospodarstva na Goriškem s tipi gospodarstev, značilnimi za srednjo in vzhodno Evropo in vse skupaj zaključuje s splošnim orisom goriškega gospodarstva med 16. in začetkom 18. stoletja.

Panjekovo delo ima vse lastnosti, ki jih zbirka študij in dokumentov zasleduje: Goriško obravnava v njeni historični celoti in je v pretežni meri narejena na podlagi obdelave primarnih virov: avtor je uporabil bogato gradivo arhivov, zlasti v Gorici, Celovcu in Gradcu. Knjiga je pomemben prispevek k poznavanju gospodarske zgodovine Goriške, ki je v zgodovinskih, zlasti gospodarskih raziskavah zgodnjega novega veka zapostavljena. Kot taka bi si zaslužila izdajo v prevodu, kar bi jo približalo precej širšemu krogu bralcev.

Drago Trpin

Querschnitte: deutsch-slovenische Kultur und Geschichte im gemeinsamen Raum. Krista Zach, Mira Miladinović Zalaznik (Ur.). München : Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 2001. 167 strani. (Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks ; 80).

Konec leta 2001 izšla knjiga *Querschnitte* (Prerezi) predstavlja pomemben prispevek k raziskovanju nemško-slovenskih odnosov, kulture in zgodovine v skupnem prostoru. Na naslovnici nad sliko, vzeto iz Velike heidelberške rokopisne zbirke pesmi, v podnaslovu beremo Valvasorjeve besede, ki jih je polihistor zapisal v poglavju, namenjenemu deželnemu knezu, v deseti knjigi svojega monumentalnega dela *Slava vojvodine Kranjske* (1689): »Der wissendlich Romanen für Historien ausgibt...«. Seveda gre le za izsek iz Valvasorjevega pisanja, kjer je poudaril, da je naloga zapisovalca zgodovine, poročati po resnici in ne zavajati bralcev. Na zadnji strani ovitka knjige pa najdemo sliko Primoža Trubarja, lesorez ponatisnjen iz Trubarjeve biografije izpod peresa Mirka Rupla.

Knjiga *Prerezi* je zbornik, kjer svoje prispevke objavlja šest avtorjev, tako slovenskih (Ljubljana) kot nemških (München). Leta 1995 je potekalo v Ljubljani v okviru »Bavarsko-slovenskega tedna« strokovno srečanje, na katerem so znanstveniki iz obeh dežel razpravljali o centralnih aspektih nemško-slovenskih odnosov in o kulturnih povezavah v vzhodnoalpskem prostoru. Referate sta zbrali in uredili direktorica Münchenskega inštituta Südostdeutsches Kulturwerk (danes preimenovan v Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas) ter Mira Miladinović Zalaznik z Oddelka za germanistiko Filozofske fakultete. Zbornik je izšel v nemščini, za slovenske bralce pa je zanimiv podatek, da so daljši povzetki vseh člankov na koncu knjige objavljeni v slovenskem jeziku.

Prispevki v zborniku bogato komentirajo intenzivno povezavo med področjem Kranjske in južnonemškega prostora od srednjega veka do konca 20. stoletja. Zadnji članek je namreč namenjen Rudolfu Trofeniku, slovenskemu založniku v Münchnu, ki je z zanimanjem spremljal politično dogajanje v domovini in kot osemdesetletnik leta 1991 še doživel in pozdravil razglasitev samostojnosti Slovenije. Decembra istega leta je za vedno zaprl oči.

V prvih dveh izredno zanimivih prispevkih sta Anton Janko z Oddelka za germanistiko (Ljubljana) in Gertrud Thoma z Münchenske univerze, kjer predava na historičnem seminarju, preseгла meje geografskega in spregovorila o zgodovini in kulturi poznega srednjega veka. Anton Janko, čigar težišče znanstvenega zanimanja tvori raziskovanje srednjeveške nemške literature in jezika, je v prispevku »Die höfische deutsche Dichtung im slovenischen Raum« (Dvorno pesništvo v slovenskem prostoru) vzel pod drobnogled ep o Parzivalu Wolframa von Eschenbacha. Wolfram von Eschenbach in Walther von der Vogelweide, velikana nemškega dvornega pesništva, sta na svojih popotovanjih prečkala tudi slovensko ozemlje in zbudila zanimanje za srednjeveško ljubzensko poezijo v viteških krogih najjužnejših provinc nemškega imperija. Čeprav »minnesängerji« kot so Ulrich Lichtensteinski, von Suonegge, von Obernburg in Herrand von Wildonje po rodu niso bili Slovenci, pa se ti avtorji iz srede 13. stoletja, ki so ustvarjali v našem prostoru, po izpovedni moči in umetniški spretnosti lahko merijo z notranje nemškimi, ugotavlja Anton Janko. V epu o Parzivalu je v IX. knjigi kraj dogajanja med drugim tudi slovensko ozemlje, Štajerska. Avtor piše, da o tem ne more biti dvoma. Parzivalov stric po materini strani Trevrizent je prehodil pot od Seville do Celja (Zilje) oziroma do Drave pri Ptujju. Na svoji poti je srečal tudi skupino vitezov, ki jih imenuje slovenske (windisch). Čeprav je Trevrizent z vitezi jezdil vsepovsod in čeprav so geografske oznake za kraje v Eschenbachovem delu zelo široke (Afrika, Azija, Evropa) in opisov pokrajine skorajda ni, je zanimivo, a še vedno nepojasnjeno, zakaj so imena krajev v slovenskem prostoru tako natančno določena, zaključuje Anton Janko.

Gertrud Thoma, medievistka iz Münchna, je v daljšem prispevku, ki mu je dodala seznam največkrat citirane literature in natančen seznam uporabljenih zgodovinskih virov, predvsem urbarjev in kodeksov, spregovorila o starobavarski kolonizaciji jugovzhodnih dežel – Štajerske, Koroške in Kranjske. Prispevek obravnava predvsem posestva freisinških škofov v visokem srednjem veku ter primerja njihova bavarska gospostva z največjim strnjanim posestvom freisinške cerkve na Slovenskem, gospostvom Bischoflack/Škofja Loka. Homogenost škofjeloškega posestva je pripomogla k temu, da so tamkajšnji dohodki že v začetku 14. stoletja presegli prihodke, ki so jih prinašala vsa freisinška bavarska posestva skupaj. Ta aspekt, piše avtorica, v dosedanjih raziskavah še ni bil obdelan. Na podlagi primerjave gospodarske organizacije posestev in njihovega izkoriščanja ugotavlja, da je starobavarska kolonizacija jugovzhodnih dežel prispevala k tesnemu gospodarskemu in političnemu sodelovanju med Bavarci in jugovzhodom.

Slavist in zgodovinar Igor Grdina je avtor tretje razprave o ljubljanskem škofu Tomažu Hrenu (1597–1630), enem najpomembnejših rekatolizatorjev v notranjeavstrijskih deželah. Tomaž Hren se je v slovensko zavest zapisal predvsem kot »inkvizitor« in zažigalec protestantskih knjig, tiskanih v narodnem jeziku, vendar pa njegovo obnašanje ni bilo nič drugačno od tistega, ki ga kažejo rekatolizatorji drugod. Prispevek Igorja Grdine umesti dogajanje na slovenskih tleh konec 16. in v začetku 17. stoletja v »centralno evropsko kulturno zgodovino«, kot je v uvodu zapisala urednica Krista Zach, spremlja pa ga tudi slikovni del s slikami tiskov slovenskih reformatorjev Trubarja in Dalmatina. Rekatolizacija je svoj vrh dosegla v začetku 17. stoletja z vrsto zelo radikalnih ukrepov: uničevanje protestantskih pokopališč, metanje posmrtnih ostankov pastorjev v Ljubljano in celo razstreljevanje novozgrajenih protestantskih cerkva. Leta 1628 je bila z izgonom protestantskega plemstva s Štajerske, Kranjske in Koroške zaključena. Duševni profil Tomaža Hrena je tako dvojno zaznamovan: za tiste, ki so ga občudovali, je

bil »kranjski apostol«, za tiste, ki so na svet gledali z drugega zornega kota, pa je veljal za »kranjskega inkvizitorja«, v zaključnem odstavku zapiše Igor Grdina.

Tako kot delovanje Tomaža Hrena je tudi ustvarjanje in življenje kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) v Srednji Evropi slabo poznano, ugotavlja v uvodu Krista Zach. Slovenci smo prvo monografijo o Valvasorju dobili že leta 1910 izpod peresa Petra Radicsa, leta 1983 pa je v knjižni obliki izšla disertacija Branka Reispa, kjer so navedeni tudi vsi avtorji, ki so se dotlej ukvarjali z Valvasorjem. Prispevek Mire Miladinović Zalaznik o Valvasorju in predvsem o njegovem življenjskem delu Slava vojvodine Kranjske osvetljuje in obširno prestavi delo kranjskega učenjaka. V življenju znamenitega Ljubljčanca ni manjkalo nenavadnih prigod, ki bralca pritegnejo in tvorijo zanimivo pripoved, temelječo na pregledanih virih. Po smrti staršev je Valvasor – še ne osemnajstleten – odšel v svet, najprej na Bavarsko. Pot ga je vodila vsepovsod, celo v Afriko. O svojih doživetjih naj bi po lastnih navedbah pisal dnevnik v skrivni pisavi, ki se ni ohranil. Na Kranjsko se je vrnil leta 1672, kupil grad Bogenšperk in pričel pripravljati gradivo za Slavo vojvodine Kranjske, ki je učenemu možu prinesla sloves in priznanje kasnejših rodov, njemu osebno pa finančni zlom.

Predzadnji prispevek o Avstrijski legiji II. izpod peresa Dušana Nečaka popelje bralca v 20. stoletje, v čas nacionalsocializma, ko se je po neuspelem puču julija 1934 na Dunaju, s katerim naj bi padla vlada kanclerja dr. Engelberta Dolfussa, v Slovenijo in na Hrvaško zateklo dva do tri tisoč nacističnih prevratnikov. Avtor v prispevku oriše bivanje avstrijskih beguncev v Jugoslaviji, katere politika je bila tedaj izrazito protiavstrijska in s tem beguncem prijazna, od njihovega prihoda v Jugoslavijo pa do evakuacije v Bremerhaven. Omenjeno tematiko, novost v slovenskem, nemškem in avstrijskem zgodovinopisju, je Dušan Nečak predstavil že v obširni monografiji o Avstrijski legiji II, ki je v Mariboru izšla leta 1995, o odmevnosti obravnavane snovi pa zgovorno priča tudi dejstvo, da je delo že naslednje leto (1996) izšlo pri založbi Böhlau Verlag (Dunaj/Köln) tudi v nemškem prevodu. Objavljeni članek v knjigi *Prerezi* je tako le kratek ekskurz skozi obširno tematiko, obenem pa pomembno obogati zbornik in mu daje posebno težo.

Knjigo sklene prispevek Petra Bartla z Münchenske univerze o Rudolfu Trofeniku (1911–1991). Trofenik se je rodil v kraju Studenci pri Mariboru, študiral je pravo v Ljubljani ter preživel študijsko leto 1937/38 s štipendijo v Parizu, kjer se je na Sorbonni specializiral za mednarodno pravo. Kljub temu se je po vrnitvi v domovino lotil še študija filozofije ter tudi na tej študijski smeri doktoriral. Zaradi politične situacije v domovini, s tem je mišljen prihod komunistov na oblast, je Trofenik emigriral v Nemčijo, se v Münchnu uveljavil kot slovenski založnik ter izdal med drugim več znanstvenih zbirk in ponatisov starejših slovenskih pisateljev, celo Valvasorjevo Slavo. S tem je pomembno prispeval k razširitvi slovenske kulture v tujini. Kot pravi avtor v uvodu, je založnik vedno posrednik med avtorjem in bralci, a če živi v tujini, lahko prevzame tudi vlogo posrednika med dvema kulturama, v Trofenikovem primeru med slovensko in nemško ter obratno. Peter Bartl v prispevku oriše življenjsko pot in delo Rudolfa Trofenika, ki je med drugim znan tudi kot ustanovitelj revije *Münchner Zeitschrift für Balkankunde* z vsebinskim poudarkom na jugovzhodni Evropi.

Prispevki v knjigi izpričujejo in dokumentirajo povezanost slovenskega ozemlja in južno nemškega prostora od poznega srednjega veka dalje, zapolnjujejo vrzeli v raziskovanju reformacije, protireformacije in razsvetljenstva na Slovenskem, ki v nemško govorečem prostoru doslej skorajda ni bilo poznano, in se dotaknejo dogajanj v 20. stoletju. Članke odlikuje sočen in zelo berljiv jezik, bralec pa se sprehodi skozi čas in multikulturalen prostor pod Alpami.

Seznam slikovnega gradiva, osnovni podatki o avtorjih prispevkov, pregledno osebno kazalo na koncu knjige ter že omenjeni daljši povzetki v slovenščini govorijo o kvalitetni znanstveni izdaji, ki zgovorno in prepričljivo prestavi slovensko-nemško kulturo in zgodovino v skupnem prostoru tudi najzahtevnejšim krogom bralcev.

Tanja Žigon